

Jämn valrörelse i Tyskland

| av Stephan Eisel

Till mångas förvåning är valet i Tyskland i september en öppen affär. Fokus låg länge på oppositionen svaghet. Nu har uppmärksamheten flyttats till regeringens uppenbara problem.

DEN 22 SEPTEMBER väljer tyskarna ett nytt parlament och en ny regering. 1998 vann socialdemokratiska SPD med 40,9% en klar seger över de kristdemokratiska/konservativa systerpartierna CDU/CSU som fick 35,1%. SPD blev därmed för andra gången i Förbundsrepublikens historia den största gruppen i förbundsdagen. De Gröna fick 6,7%, liberalerna i FDP 6,2% och PDS (gammalkommunisterna) 5,1%. Därmed uppkom en knapp majoritet för den rödgröna regeringen Schröder/Fischer med 341 mot 325 platser. Ännu hösten 2001 verkade det som om Gerhard Schröder säkert skulle vinna årets val. Men nu räknar alla iakttagare med att ingen bör ta segern för given.

Efter en mörk start med missöden och nederlag i lokalvalen fick Schröders regering under 2000 och 2001 tack vare CDU:s bidragsaffär chansen att hämta andan. Vad än CDU företog sig med anledning av affären, gav det Schröder vind i ryggen. Alla mutanklagelser som riktats mot regeringen Kohl, och som behandlats i förbundsdagens granskningskommitté, har därefter upplösts i tomma intet. Inte ens socialdemokrater tror längre på dem. Helmut Kohl möter åter, efter en tid av misstro, klara sympatier hos allmänheten. Den offentliga fokuseringen på bidragsaffären miste under 2001 alltmer sin sprängkraft.

FLERA BAKSLAG FÖR REGERINGEN

Hösten 2001 kom därmed regeringens egna göranden i förgrunden. Särskilt den växande ekonomiska krisen och den ökande arbetslösheten minskade den rödgröna regeringens förtroende. Förbundskansler Schröder som vid periodens början lovat att sänka arbetslösheten har därefter mött stadigt växande arbetslöshetstal. För första gången sedan EU började föra statistik över arbetslös-

heten ligger Tyskland i dag sämre till än EU-genomsnittet. När ekonomin började ta fart kom Tyskland på efterkälken, och den växande statsskulden tvingade Bryssel varna för risken att Tyskland inte kommer att klara kriterierna för Eurostabilitet.

Därutöver stötte Schröder och Fischer på oväntade problem inom utrikespolitiken. Visserligen fick regeringen genom sin snabba reaktion på terrordåden i september många erkännanden. Därefter måste dock kanslern göra kabinetsfråga av sitt förslag om tyskt deltagande i Afghanistan-styrkan, för att få koalitionspartnern med på beslutet. Hos de Gröna fick lotten (!) avgöra vem i parlamentsgruppen som mot sin övertygelse skulle rösta för regeringsförslaget att Bundeswehr borde sättas in, så att regeringen kunde sitta kvar.

Också försvarsminister Scharping befinner sig sedan månader i den offentliga kritikens korseld. Utöver missnöje över politikens innehåll – de otillräckliga försvarsanslagen – ser man oförstående på hans privata agerande, det vill säga att han gått ut offentligt med sin skilsmässa liksom med sin relation till en ny livsledsagarinna (med bilder från en gemensam semester etcetera). Politikern Scharping, som ju varit både partiledare och kanslerskandidat, tas inte längre på allvar.

Inrikespolitiskt råkade regeringen Schröder 2002 i svårigheter då den genom sin uppenbart konservativa linje så uppskattade inrikesministern Schily gjordes ansvarig för en rad misstag i samband med förslaget till ett politiskt förbud för det högerextrema NPJ.

Arbetsmarknadsminister Riester utlöste för sin del en massiv skandal när det kom fram att hans statistik över åtgärderna mot arbetslösheten varit felaktig.

OCKSÅ SPD I BIDRAGSSKANDAL

Utöver allt detta tvingades socialdemokraterna i början

FOTO: Pressens Bild, Markus Schreiber

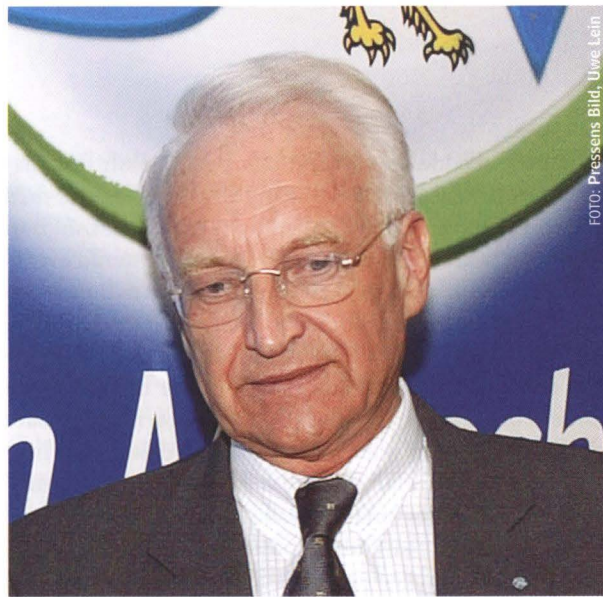

FOTO: Pressens Bild, Uwe Lein

Münchhausen eller Cassandra?

av detta år ta itu med en mut- och korruptionsskandal. Den utgick visserligen från organisationen i den SPD-trogna förbundsstaten Nordrhein-Westfalen, men snabbt drogs även partiet på riksnivå in i affären. Och genom att SPD-ledningen hade uttalat sig så egenrättfärdigt när den tidigare CDU-affären pågick, ser sig partiet nu dubbelt träffat av de misstag som begåtts.

CDU/CSU har å sin sida vunnit ny enighet efter en lång dragkamp inom partiet som getts mycken offentlig uppmärksamhet, en kamp som ändå i huvudsak förts med blanka vapen, och som naturligtvis gäller den bayerske ministerpresidenten Edmund Stoibers CSU-kanslerskandidatur och utmaning av Schröder. Här måste CDU-ordföranden Angela Merkel som Stoibers första konkurrent ges äran av att ha värnat CDU:s enighet genom att hon själv nominerade Stoiber som kanslerskandidat. Detta ledde vid årets början till ett uppsving i opinionen för CDU/CSU.

Sedan början av 2002 förutser opinionsmätningarna en ökning på omkring 5% för CDU i valet och en förlust på lika mycket för SPD i relation till valet 1998. Den rödgröna regeringen har i mätningarna som skett sedan tillträdet sällan fått en majoritet, men nu noteras för första gången på två år en varaktig majoritet för en CDU-ledd förbundsregering. Fem månader före valet har därmed ett läge uppkommit som ingen för ett år sedan räknat med: att valet i september 2002 kan bli ett mycket jämnt lopp.

VAL MED NYA FÖRUTSÄTTNINGAR

2002 års förbundsdagsval kommer även att ske på speciella villkor, vilket knappast alla har insett.

För första gången röstade tyskarna 1998 ut en regering. Vid regeringsskiftena 1969 och 1982 till Willy Brandts respektive Helmut Kohls förmån låg däremot

det avgörande i, att liberalerna, FDP, bytte koalitions-partner. I så måtto beträdde väljarna 1998 jungfrulig mark, något som även detta år kan komma att locka dem till experiment.

För det andra utvecklas det vid förbundsdagsvalen en form av de knappa valresultatens kontinuitet, vilken dock överskuggas av att de uppkomna regeringarna är stabila. 1994 segrade regeringen Kohl med ett ytterst knappt försprång på 12 platser av totalt 672 förbundsdagsledamöter. 1998 lyckades Schröder med en övertikt på 16 platser framkalla ett maktskifte. Allt talar för att det också 2002 åter blir ett mycket knappt valutslag.

För det tredje deltar samtliga partier i år med nya, delvis helt förändrade personkonstellationer. Så tydligt som nu har detta inte varit i något tidigare val. Vad socialdemokraterna beträffar har den för 1998 års val så avgörande bipolariteten mellan Oscar Lafontaine och Gerhard Schröder överspelats. Schröder står ensam i SPD, något som i detta de eviga motsatsernas parti (Schumacher/Ollenhauer, Wehner/Brandt, Brandt/Schmidt, Vogel resp Scharping/Lafontaine, Lafontaine/Schröder) framstår som något helt nytt.

CDU har tvingats att på ett par år genomföra två radikala lednings- och generationsbyten, först från Helmut Kohl till Wolfgang Schäuble och så från Schäuble till Angela Merkel och Friedrich Merz (som är grupp- ledare i förbundsdagen). Också i andra linjen finner man övervägande nya ansikten. Från Kohls regeringskrets spelar sålunda bara Volker Rühe, Horst Seehofer och Jürgen Rüttgers ännu en vital roll. Med de bägge nya ministerpresidenterna Roland Koch (Hessen) och Peter Müller (Saarland) har de regionala maktcentra såväl i partiet som över förbundsrådet stärkts på nytt. Nomineringen av ministerpresident Edmund Stoiber till kanslerskandidat har ytterligare bekräftat detta.

I FDP skedde ett forcerat och inte särskilt finkänsligt generationsbyte när Wolfgang Gerhardt ersattes med Guido Westerwelle och därmed bytte man också stil från konservativ klokhet och sans till mediaorienterad eventkultur. Vart liberalerna skall orientera sig beror nu mindre på det politiska innehållet och programfrågorna, mera på om SPD eller CDU/CSU blir den största gruppen och därmed kan bilda regering. För det FDP som under Förbundsrepublikens 50-åriga historia under bara sju år stått utanför regeringen är sådant deltagande livsviktigt, eftersom FDP till skillnad från de stora partierna inte är brett regionalt förankrat.

De Gröna har förändrats nästan till oigenkännlighet. Att få delta i en regering är för dem viktigare än att vara det egna programmet troget. Av oppositionens folktribun Joschka Fischer blev det en statsmannalik världsresenär. Han trycker oförtröttligt sin stämpel på sitt före detta individualistparti.

Till det kommer en personförändring i Förbundsdagen vilken kan jämföras med den som skedde vid det första gemensamma tyska valet efter återföreningen 1990. Den politikergeneration som hade skolats under 1950- och 1960-talen, och som sedan 1970-talet har angivit tonen i tysk politik, tar nu slutgiltigt avsked, framför allt Helmut Kohl. Dessutom drar sig flera av dem som i förbundsländerna varit med och präglat återföreningsfasen nu tillbaka.

PARTIERNAS UTGÅNGSLÄGE

Dagens koalition mellan SPD och de Gröna ogillas inte bara som politisk konstellation av flertalet väljare, utan torde även komma att förlora sitt knappa övertag. Det är den säkraste prognos som i dag kan utfärdas inför valet. FDP kommer i varje fall att visa sig starkare än de Gröna. Man kan utgå ifrån att unionen och SPD är villiga att slåss om vilket som skall bli det största partiet.

Lyckas CDU/CSU åter – som det med undantag för 1972 och 1998 alltid har gjort – bli den starkaste parlamentsgrupperingen är också utsikten att få en regeringsmajoritet god. En borgerlig koalition med CDU/CSU och FDP kan förstas SPD hota genom att gå samman med kommunisterna i PDS. SPD har visserligen ofta försäkrat att man inte avser att bjuda in PDS, som ju är arvtagare till gamla (östtyska kommunistpartiet) SED, till regeringsbildningen, men det har också framgått att över två tredjedelar av tyskarna inte tror på en sådan försäkran. Då socialdemokraterna redan i tre förbundsländer (Berlin, Mecklenburg-Vorpommern, Sachsen-

Anhalt) regerar tillsammans med PDS är väljarnas skepsis välgrundad. Redan i förbundsdagsvalet 1994 vann Helmut Kohl knappt, genom att väljarna aktiverades inför hotet om ett SPD-PDS-samarbete, framför allt i västra Tyskland där 75 procent av de röstberättigade bor.

FDP behöver nu antagligen för första gången på 40 år inte frukta att missa femprocentsspärren. Alla mätningar tyder på att partiet säkert kommer in i parlamentet. Detta skulle få viktiga följder för den för Tyskland speciella uppdelningen mellan första- och andraröster. Hittills har inte så få kristdemokrater lagt sin första röst på den lokale CDU-kandidaten, och med den andra och för vårt valsystem avgörande rösten har de hjälpt FDP över femprocentsspärren. Samma situation kan nu bli aktuell för de socialdemokratiska väljarna, genom att de Grönas återval till parlamentet i september är starkt hotat.

MÜNCHHAUSEN MOT KASSANDRA

I det tyska parlamentariska systemet är visserligen partier avgörande för valresultatet, men tveklöst betyder även toppkandidaternas personliga konfrontation mycket. Med Gerhard Schröder och Edmund Stoiber står två helt olika personligheter mot varandra. Schröder är den populistiska mediatypen, som utan hänsyn låter sin politiska kurs bero av stämningväxlingar bland väl-

jarna. Hans professionella sätt att bemöta medierna, som redan har givit honom fördelar över Kohl, är smått legendariskt men kan nu visa sig bli till nackdel för honom. Just i kombinationen av mediefixering och populism ligger Schröders svaghet: den är hans trovärdighetsblotta. Nästan symboliskt framgår detta inför arbetslöshetsproblematiken. 1998 förklarade Schröder med eftertryck att om han inte lyckades sänka arbetslösheten förtjänade han inte att bli återvald. Nu har de stigande arbetslöshetstalen hunnit i kapp denna medicenterade strategi, och han tvingas gång på gång obarmhärtigt förklara de obekväma siffrorna.

Edmund Stoiber är antitypen: en slitstark arbetsnarkoman vars detaljkunskaper väcker allas beundran. Och, som ibland hindrar honom att klargöra de stora linjerna i sin politik. Humor är kanske inte Stoibers största tillgång, men ingen nekar till hans förmåga att lösa problem. Det Stoiber-regerade Bajern ligger med alla ekonomiska mått i spetsen bland de tyska förbundsländerna och tycks skyhögt överlägset det Sachsen som Schröder längre styrde. Stoiber behöver inte tala om en bättre politik, han har visat hur den fungerar.

”Särskilt den växande ekonomiska krisen och den ökande arbetslösheten minskade den rödgröna regeringens förtroende.”

Till sist måste folket självt välja mellan en kandidat vars underhållningstalanger leder bort uppmärksamheten från problemen och en kandidat som först måste ge dessa namn, eftersom bara den som inser problemen kan erkänna hans förmåga att lösa dem. För Stoiber blir det säkert uppförsbacke i valet, i tävlan med väljarnas önskan att skärma av obehag. Schröder ser å sin sida sin politik korsas av en verklighet som allmänt upplevs som krisartad. Liksom Stoiber inte får bli en Cassandra-figur, måste Schröder undvika att bli en Münchenhausen.

Här har Stoiber den stora fördelen att vid sin sida i CDU-ordföranden Angela Merkel ha fått en politiker som väcker sympatier. I de bådas olika bakgrund (Stoiber man, Merkel kvinna; Stoiber från väst, Merkel från öst, Stoiber från Sydtykland, Merkel från Nordtykland; Stoiber katolsk, Merkel protestantisk; Stoiber jurist, Merkel fysiker; Stoiber 60 år, Merkel 46 år) kompletterar de varandra väl. CDU/CSU-unionens framgång hänger mycket på deras enighet, utåt som inåt.

Schröder däremot har en "trogen vapendragare" främst i sin generalsekreterare Müntefering. Denne ser till att hålla ordning på SPD och skapar därmed stora "slutenhetsvärden" i ett parti som av hävd har ansetts splittrat. Utåt framstår han som den typiske – inte direkt sympatiske – partifunktionären. Schröder har inte längre några särskilda stöttepelare i sitt eget kabinett – bortsett från den Gröne utrikesminister Fischer. Den regeringsombildning som för länge sedan borde ha skett har inte kommit till stånd, främst därför att Schröder under de senaste tre åren oplanerat ändå har mist sju regeringsmedlemmar.

SCHRÖDERS DILEMMAN

Men inte bara personalmässigt befinner sig Schröder på tunn is. Också de politiska projekt som han 1998 själv utformade har gått hem dåligt hos väljarna. Löftena att sänka arbetslösheten liksom att vidta en kraftig skattesänkning och fortsätta återuppbyggnaden av f d DDR bidrog 1998 till SPD:s valseger men kan 2002, på grund av besvikelsen över att de inte har uppfyllts, besegla partiets nederlag.

2002 års förbundsdagsval lär komma att handla om hur det går med ekonomin och arbetslösheten. Att Tyskland i dag utifrån centrala ekonomiska nyckeltal ligger under EU:s genomsnitt, och i vissa avseenden sist i Europa är regeringens Akilleshäla. Detta gäller inte bara folkets ekonomiska förväntningar, utan också dess psykologiska inställning. Att ligga sist passar illa tyskarnas vetskap om att kunna vara ett ledande företagarike.

Den skattereform som Schröder gjort till ett politiskt huvudnummer har endast givit inkomsttagarna smärre lättnader. I samtliga befolkningsgrupper möter man åsikten att skattetrycket har stigit, detta fastän löne- och

inkomstskatten i sak har sänkts. Detta har nog också samband med att Schröder genom att höja den impopulära miljöskatten i folkets medvetande har förtagit verkan av inkomstskattesänkningen.

Men också den orättviseklyfta som socialdemokraterna 1998 lovade att upphäva kan bringa regeringen på fall: ett stort flertal av befolkningen tror nämligen att skillnaderna mellan rik och fattig under de senaste fyra åren har ökat ytterligare. För socialdemokraterna är en sådan bedömning särskilt penibel, eftersom det motsäger deras omhuldade bild av partiet. Inte ens hjärtefrågan om östs återuppbyggnad ger nu poäng, eftersom flertalet invånare i de tidigare östra förbundsländerna anser att de sedan 1998 snarast fått det sämre.

Slutligen har Schröder hamnat på defensiven med sitt stora reformprojekt "Invandring och integration". CDU/CSU hade från början svårt att förklara sin avvisande inställning, men Schröder målade därpå in sig i ett hörn när han avböjde medling mellan förbundsdagen och förbundsrådet, i vilket han inte har egen majoritet. I en lagligt sett mycket diskutabel omröstning, som lär komma att behandlas av författningsdomstolen, sökte Schröder avtvinga andra kammaren dess stöd. För en ren styrkedemonstrations skull spelade han alltså bort tillfället att gentemot de svaga socialdemokraterna kunna framstå som en folkkansler, höjd över partierna.

RÖSTA BORT REGERINGEN ELLER VÄLJA OPPOSITIONEN?

Ärligt måste man samtidigt medge att den massiva besvikelsen över de rödgröna ännu inte i har givit utslag i form av positivt stöd för CDU/CSU-unionen. Härligger den stora osäkerheten beträffande valutgången.

CDU/CSU har med valet av Stoiber visserligen lyckats förtydliga sitt personalternativ, i synnerhet som man även skickligt sökt skicka fram ledande personer med olika profil i debatten. Innehållsmässigt profilerar sig partierna däremot mer sällan klart. Det framgår visserligen vilka rödgröna beslut som man önskar upphäva, men ännu fattas den vision på vilken de vill bygga sina regeringsanspråk. I oppositionsstrategins mitt står strävan att framstå som den bättre problemlösaren liksom den kraft som erfaret och solitt förmår sköta regeringsarbetet. Denna väg kan dock leda till framgång, ty om årets val gäller liksom om andra val: En regering röstas bort, mer än att oppositionen röstas in.

Stephan Eisel (stephan.eisel@kas.de) kandiderar till Bundestag för CDU, mot bland annat FDP:s partiledare, i Konrad Adenauers gamla valkrets i Bonn. Han var tidigare Helmut Kohls stabschef i Bundeskanslerskansliet.

ÖVERSÄTTNING: Carl Johan Ljungberg